

עוד על ספרים

הכינה חיה ספורטס

נקדימון רוגל (עורך), פרשת תל-חי: תעודות להגנת הגליל העליון בתר"ף 1919-1920, הוצאת הספריה הציונית עלי-יד ההסתדרות הציונית העולמית, ירושלים תשנ"ד, 491 עמ'.

זהו אוסף ממופתח של תעודות על הגנת הגליל העליון בחורף תר"ף. העורך הקדים לאוסף מבוא מקיף, שהוא חיבור היכול לעמוד ברשות עצמו, ובו סקירה היסטורית של ההתיישבות היהודית בגליל העליון בתקופה שלאחר מלחמת העולם הראשונה, ותמונת המצב הפוליטי-הבינלאומי באזור שטרם הוכרע מי ישלוט בו: צרפת - שתבעה אותו מתוקף הסכמי סייקס-פיקו - או צבא המרד של פייצל שנתמך בידי בריטניה ואשר ביקש להקים את הממלכה הערבית הראשונה. לתוך קלחת זו נקלעו נקודות ההתיישבות היהודיות והתושבים המקומיים - מוסלמים ונוצרים.

התעודות מובאות כרונולוגית (בין ראשית אפריל 1919 לסוף אוקטובר 1920) ומוערות בהרחבה תוך הסתייעות בחומר ארכיוני מגוון: ציתונות יומית וכתבי-עת מאותה תקופה וספרות מחקרית עדכנית.

במבוא מוצגת מטרת הספר: 'להביא את הדברים בלשונם של החווים אותם כמות שהיו ולא כמות שהיו צריכים להיות'. כאן מתכוון המחבר לרמוז, שאין כוונתו לאשש או להפריך את המיתוס שנרקם עם השנים סביב פרשת תל חי בכלל וסביב דמותו ההרואית של טרומפלדור בפרט.

יצחק גלינור, ושבו בנים לגבולם: ההכרעות על מדינה ושטחים בתנועה הציונית, הוצאת הספרים ע"ש י"ל מאגנס, המרכז למורשת בן-גוריון והוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, ירושלים-קריית שדה-בוקר 1994. 355 עמ'.

הספר מתחיל ומסתיים בניתוח תיאורטי של המונחים 'מדינה', 'טריטוריה' ו'גבולות'. עיקרו הוא ניתוח פולמוס החלוקה שהתקיים ביישוב סביב דו"ח ועדת פיל, לאור הרקע התיאורטי ותוך התייחסות לקונטקסט הרחב של ההכרעות הפנימיות בתנועה הציונית בשאלת הטריטוריה והגבולות לפני 1948 ולדילמות הטריטוריאליות של היישוב באותה תקופה.

המחבר דן בעמדות המתפלמסים ובנימוקיהם וכן בתהליך קבלת ההחלטות של ההכרעה המדינית שבעקבות אותו פולמוס. הפרק האחרון חודג מהכרעת 1937 ומשבץ

אותה ברצף הכרעות טריטוריאליות אחרות עד קום המדינה. כמו כן מתקיים בספר דיון במידת הרלוונטיות של ההחלטות שלפני הקמת המדינה להבנת ההיבטים הרחבים יותר של הסכסוך בין ישראל לבין הערבים והפלסטינים.

השאלה העקרונית המרכזית שמעלה גל-נור היא האם בהכרעות שלפני 1948 הייתה התנועה הציגונית מוכנה לשקול עסקת חליפין בין הטריטוריה לבין נכסים מדיניים אחרים.

יוסי כץ, ההתיישבות היהודית בהרי חברון ובגוש-עציון 1940-1947, הוצאת אוניברסיטת בר אילן, רמת-גן 1992, 304 עמ'.

בספר נסקרת הפעילות ההתיישבותית ביישובי גוש עציון ובהרי חברון בין השנים 1940-1947.

התנאים המדיניים החדשים שנוצרו בעקבות הצעת החלוקה 1937 וחוק הקרקעות 1940 הביעו את המוסדות הלאומיים לפנות לפעילות התיישבותית באזורי ההר, אשר מראשית המפעל הציגו בארץ-ישראל נמנעו מליישבם.

רכישת הקרקעות ומעשה ההתיישבות בהרי חברון-גוש עציון ובאזורים שמדרום לבית-לחם היו תוצאה ישירה של המגמה להעמקת האחיזה ההתיישבותית באזורים הללו מטעמים מדיניים.

הספר מתמקד בשחזור ובניתוח מפעל ההתיישבות הלאומי בגוש עציון ובדרום בית-לחם על פי מתודות המחקר הגיאוגרפיות-היסטוריות.

מסרת המחבר היא להציג את מפעל ההתיישבות על שני מרכיביו המרכזיים, ההתיישבות ורכישת הקרקעות, וזאת בהקשר הרחב של תיאור המוסדות והגופים שהיו מעורבים בו, מטרותיהם, דרכי פעולתם ופעולת הגומלין ביניהם.

משה שמש, אילן טרואן (עורכים), מבצע קדש ומערכת סואץ 1956: עיון מחדש, המרכז למורשת בן-גוריון, קריית שדה-בוקר, הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 1994, 361 עמ'.

זהו קובץ מאמרים, פרי כנס בינלאומי שהתקיים בשנת 1986 לרגל שנת השלושים למבצע קדש. המאמרים עוסקים בסוגיות הצבאיות והמדיניות של המבצע והמערכה, במגמה להאיר את הפרשה בפרספקטיבה של שלושים שנה, אשר במהלכן גם נחשף חומר ארכיוני חדש. מאחר שהספר מבוסס רובו ככולו על הכנס, ניתן למצוא בו לצד מאמרים מחקרניים של אנשי אקדמיה גם את דבריהם של אלה שנטלו חלק באירועים ובהתפתחויות, כמו אנדרה מרטן, ג'וליאן אמרי, מדדכי בר-און, רחבעם זאבי ושמעון פרס.

מלבד ההיבט הצבאי-מדיני, מוארות בספר בחינות נוספות של מלחמת סואץ, למשל השתקפותה בספרות הערבית, הבחינה המשפטית, והשתקפותם של האירועים בקטעים ממסמכים אותנטיים של התקופה.

זאב צחור, החזון והחשבון: בן-גוריון בין אידיאולוגיה לפוליטיקה, הוצאת ספרית פועלים, תל-אביב 1994, 316 עמ'.

הספר עוסק במנהיגותו של בן-גוריון ובניסיון להעריך את דרכו הפוליטית והרעיונית.

בדרך של התמקדות בסוגיות נבחרות מזהה המחבר ומנתח את המתח שבין 'החזון' לבין 'הדרך', בין 'הדיבור' לבין 'המעשה', ובין 'שאיפות' לבין 'אילוצים פוליטיים' שסתרו אותו. המחבר מנסה לזהות את קווי הרצף הברורים של אידיאולוגיה ופוליטיקה ובעיקר את שיטתו הייחודית של בן-גוריון לפתור מצבים שבהם עמדה הפוליטיקה בסתירה לאידיאולוגיה - שיטה שאותה מכנה זאב צחור 'בנגוריוניזם'. הסוגיות מתמקדות במנהיגותו של בן-גוריון - חלקן בדרכו הפוליטית וחלקן באידיאולוגיה - ביניהן יחסו אל גודד העבודה, אל ז'בוטינסקי והאצ"ל, שאלת ההכרעה על הקמת המדינה, ההעפלה, העלייה ההמונית ועוד. בעוד שבראשית הדרך - בימי העלייה השנייה - העדיפו בן-גוריון ועמיתיו את 'החזון' הרי שבן-גוריון היה זה שהתפכח מאוחר יותר לאור המציאות המשתנה, ומה שהכתיב בסופו של דבר את פעולתו היו פרגמטיזם וראייה מפוכחת של המציאות הפוליטית - ולא האידיאולוגיה. לפי הספר, הצלחתו הייתה בכך שתיעל את המעשה הפוליטי למסגרת המובנית של האידיאולוגיה.

חנה אשכולי (וגמון), אלם: מפא"י לנוכח השואה 1939-1942, הוצאת יד יצחק בן-צבי, ירושלים 1994, 412 עמ'.

אלם מתרכז בהתייחסותה של מפא"י למצב יהודי אירופה מערב המלחמה ועד שנת 1942. למרות שבתקופה זו טרם החלה ההשמדה השיטתית, כבר נודע ביישוב על סבלם של יהודים ממחלות, רעב, התעללויות וגירושים.

לפי הספר, מפא"י מילאה תפקיד מרכזי בכל פעולות הסיוע של היישוב ומוסדותיו. העובדה שמפא"י לא הייתה מקשה אחת מבחינה ארגונית ופוליטית מצאה את ביטויה גם בפעולות ההצלה. התקופה שבין תחילת 1941 ועד לפלישה הגרמנית לברית-המועצות מכונה בידי המחברת כתקופת 'אלם', המתאפיינת בחוסר תגובה של מפא"י ומוסדותיה לידיעות הקשות על גורל יהודי אירופה בארצות הכיבוש וגרורותיהן. המחברת מתארת ומסבירה את הסיבות למשבר ה'אלם' ולאחר מכן את הדרך שבה חוזרת המפלגה לנתיב הפעולה. הספר דן גם במתח שהתקיים בין המשך בניית המפעל הציוני בארץ-ישראל ובין פעולות ההצלה והסיוע ליהודי אירופה. אלם הוא עיבוד עבודת הדוקטור של המחברת ונעשה בו שימוש בחומר ארכיוני חדש.

יחיעם ויץ, מודעות וחוסר אונים: מפא"י לנוכח השואה - 1943-1945, הוצאת יד יצחק בן-צבי, ירושלים 1994, 221 עמ'.

הספר מתרכז בהתייחסותה של מפא"י לשואה בשנים 1943-1945, כאשר כבר היה

ידוע ביישוב על השמדה המונית של יהודי אירופה. יש בו מבוא ושלושה חלקים. במבוא נסקרים מוסדות היישוב ומעמדה של מפא"י וכן היחסים בין היישוב ליהודי אירופה עד נובמבר 1942, תאריך שהמחבר מגדירו כ'קו פרשת המים' מבחינת הכנת היישוב את המתרחש באירופה. חלק א' עוסק בהפנמת הידיעות על השואה והתגובות הראשונות עליהן. כאן נזקק המחבר לבעיות של ידיעה, תודעה והפנמה. המחבר גם מתייחס לאכזבה מתגובת העולם החופשי. חלק ב' עוסק בהיבטים הרעיוניים והאידיאולוגיים של העמדות והמחלוקות בתוך מפא"י באשר להשמדת יהודי אירופה והקשר עם שרידיה. כאן נכללים גם פרקים העוסקים בהשפעת השואה על היחס אל יהדות המזרח ואל שארית הפליטה. בחלק ג' עוסק המחבר בעמדות ובמחלוקות בתוך מפא"י באשר להשמדת יהודי אירופה, לקשר עם שרידיה ולדרכי הפעולה של המפלגה בנושאי סיוע והצלה וגם בהיבטים הפוליטיים והמפלגתיים.

מנחם שלה, הקשר היוגוסלבי: יוגוסלביה ועלייה ב' 1938-1948, הוצאת אוניברסיטת תל-אביב והוצאת עם עובד, תל-אביב 1994, 263 עמ'.

הספר דן בהעפלה מיוגוסלביה, אשר בשל מיקומה הגיאוגרפי שימשה כמדינת מעבר למעפילים מראשית המלחמה וגם אחריה. לקונטקסט היוגוסלבי ברמה המדינית- הבינלאומית והפוליטית-פנימית בתקופת המלחמה ואחריה היו השלכות מידיות על אופן הפעולה של אנשי המוסד לעלייה ב'. המחבר מביא את סיפור הקהילה היהודית ביוגוסלביה, שנכבשה במהלך המלחמה וגורל יהודיה היה כגורלם של יתר יהודי אירופה הכבושה בידי הנאצים. עד מאי 1939 שימשה יוגוסלביה בסיס שממנו הפליגו ספינות מעפילים, אחר כך עבר מוקד הפעולה לרומניה, ויוגוסלביה שימשה ארץ מעבר בלבד.

הספר דן גם בתקופה שמתום המלחמה ועד 1948. באותה תקופה היו פעולות המוסד ביוגוסלביה תלויות ביחסים בין המעצמות ובמתרחש בגוש הקומוניסטי. המחבר מתאר את הקשרים של אנשי המוסד לעלייה ב' עם ראשי הפרטיונים, ומאוחר יותר עם השלטונות הקומוניסטיים בדרגים הבכירים ביותר עד טיטו, ואת חשיבותם של קשרים אלה להמשך פעולות ההעפלה. הספר יצא במסגרת הפרויקט הבין-אוניברסיטאי לחקר מערכות ההעפלה ע"ש שאול אביגור.

יהודית תידור באומל, קיבוץ בוכנוואלד, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תל-אביב 1994, 191 עמ'.

זהו סיפורה של קבוצת ניצולי מחנה הריכוז בוכנוואלד והתארגנותם לגרעין שלימים יקים את הקיבוץ נצר סירני. הקבוצה התארגנה והתגבשה מיד לאחר שחרור המחנה ולקראת סוף המלחמה.

בספר שתי הסיבות. האחת מספרת על יצירת הגרעין ופעילותו עד לעליית קבוצת המייסדים בסוף קיץ 1945. השנייה מספרת את תולדות הקיבוץ מסתיו 1945 ועד יולי

1948 - כאשר עלו החלוצים ליישוב הקבע בביר סאלים, הוא קיבוץ נצר סירני כיום. עם עלייתה של קבוצת המייסדים מתחלקת ההכשרה לשני נתיבים שהתפתחו במקביל,

הקיבוץ בארץ וזה שבגולה. לכל קיבוץ היה סיפור משלו, אך שניהם שמרו על קשר הדוק ביניהם עד לאיחודם מחדש בארץ במסגרת קיבוץ נצר סירני, שהשתלב במערכת הקיבוצית של שנות החמישים.

באמצעות ספר זה ממחישה המחברת את סיפור קליטתם המורכב של ניצולי השואה. בפרק האחרון מנותח הסיפור בפרספקטיבה היסטורית תוך שילובו בשלושה צירים רעיוניים: במסגרת רעיון הקומונה, במסגרת פעילותה של שארית הפליטה באירופה, ובזירה הארץ-ישראלית.

גולדה: צמיחתה של מנהיגה (עורך מדעי: מאיר אביזוהר; ראש צוות המחקר: אריה גלוברוזן). הוצאת מכון גולדה מאיר לחקרי עבודה וחברה, אוניברסיטת תל-אביב, תל-אביב 1994, 427 עמ'.

ביוגרפיה של גולדה מאיר בשנים 1921-1956, שהייתה באותה תקופה דמות מרכזית בהסתדרות, במפא"י ובהנהלת הסוכנות, ובשנים 1949-1956 שימשה שרת העבודה. ייחודו של ספר זה הוא בהתמקדותו בפעילותה הפוליטית והחברתית במישור הפוליטי-תנועתי והפוליטי-לאומי. מגמתו היא להציג ולנתח אירועים והתרחשויות חברתיים-פוליטיים ומפלגתיים-לאומיים ומדיניים שבהם בלט חותמה של גולדה מאיר.

הספר מורכב ממספר מאמרים, שכל אחד מהם מתמקד באחד מתחומי העשייה שבהם נטלה גולדה חלק בולט. כל אחד נכתב בידי חוקר שהתמחותו היא באותו תחום. על ראשית צמיחתה כתב משה גלבוץ ז"ל; על פעילותה במסגרות 'פועליות' כמו פועלי-ציון ומועצת הפועלות ובמסגרת ההסתדרות כתב יצחק גרינברג; על פעילותה במפלגה ובמוסדות הלאומיים כתבו מאיר אביזוהר ואילנה קאופמן; ועל תקופת שירותה כשרת העבודה כתב דן גלעדי.

יובל דרור, החינוך החברתי-ערכי ב'זרם העובדים' בתקופת המנדט הבריטי (1921-1948) - מעבר לחינוך עכשווי: דור לדור, ו, הוצאת אוניברסיטת תל-אביב, תל-אביב תשנ"ד, 258 עמ'+18 עמ' תמצית באנגלית.

הספר מבוסס על הספרות העיונית והמחקרית העדכנית במגוון הנושאים הכלולים בו: החינוך הפורמלי והבלתי פורמלי, תכניות הלימודים והחינוך החברתי-ערכי לדמוקרטיה, לקואופרציה ולעבודה. יש בו דיון בתחומי ההיסטוריה של החינוך והחינוך המשווה. הוא משלב בין ההיסטוריה של החינוך למחקר העכשווי בסוגיות חינוכיות מגוונות תוך ניתוח היסטורי במונחים של דיסציפלינות החינוך השונות.

הספר מסכם את המחקרים שנערכו בחינוך החברתי-ערכי, שהיה ייחודי לבתי החינוך של זרם העובדים בתקופת המנדט. בעקבות זאת הוא מציע הגדרות, שיטות ומודלים עכשוויים למה שמכונה בספרות החינוך חינוך חברתי, חינוך לערכים וכו'.

המחבר מתייחס במיוחד לקיבוץ ששימש מופת ומודל לחיקוי ומדגיש את מקומו המרכזי כמגשים של רוב התפיסות של זרם העובדים. מוצגים בספר התכנים והדרכים החדשניות שהזרם נקט בתחום החינוך החברתי-ערכי ויש בו דיון על ההשלכות לעכשיו.

מאיר בראלי, מתנועה למנגנון: ניתוח התנוונותה של תנועת העבודה, הוצאת אליב, [ללא מקום ההוצאה] 1994, עמ' 223.

בספר, שמחברו היה מפעיליה המוכרים של מפא"י ושל מפלגת העבודה, נעשה ניסיון לנתח את הסיבות הבסיסיות וארוכות הטווח שהביאו להיחלשותה ולירידתה של המפלגה בגלגוליה השונים. הספר מתאר ומנתח את התהליכים הפנימיים שהתרחשו בה מאז קום המדינה, אשר הביאו להתנוונותה, לכרסום ביסודותיה, ולבסוף לירידתה הבלתי נמנעת.

המחבר מתאר את התהליכים המתמשכים שבמהלכם גברה המעורבות האנטי-דמוקרטית של המנגנון המפלגתי בניהול המפלגה ובתהליך קבלת ההחלטות. בהמשך נדונה השפעתם של אירועים מידיים - חיצוניים - נוספים, כמו מלחמת יום הכיפורים ואירועי השנים 1976-1977, ובמיוחד מרכיב מדיניות החוץ, בשיקוליה של המפלגה לקראת הבחירות. כל אלה קבעו את שיעור מפלגתה של המפלגה בבחירות ואת 'המהפך', שמאו התרחשותו אבדה לה הדומיננטיות שבה החזיקה כל השנים והשתנתה המפה הפוליטית בישראל.

צבי לם, תנועות הנוער הציוניות כמבט לאחור, הוצאת ספרית פועלים ויד יערי, גבעת חביבה 1991, עמ' 104.

תנועות הנוער הציוניות וחניכיהן מלאו תפקיד, שקשה להגזים בחשיבותו, בהגשמת הציונות בשנים שקדמו להקמת המדינה. גם בהתנהגות היהודים באירופה הכבושה בידי הנאצים היה להן תפקיד ייחודי בולט.

תופעה זו היא אולי הדפעמית בהיסטוריה, והמחבר מבקש לחשוף ולבחון את הגורמים שהולידו אותה, בספר שהוא מועט המחזיק את המרובה.

המחבר מוצא בתנועות אלה שלוש משמעויות עיקריות: היסטורית-פוליטית, פסיכו-היסטורית וחברתית-תרבותית. לדעת המחבר, כל תנועות הנוער הציוניות התפתחו, בדרך ישירה או עקיפה, מן השומר-הצעיר. כנראה, משום כך התרכזו דיונו באותה תנועת נוער שמקורותיה בעולם התרבות הגרמנית והיא התפתחה ביהדות מרכז אירופה. נציין שלוש מבין השאלות שהמחבר מבקש להשיב עליהן: מדוע מצאו רוב תנועות הנוער היהודיות את דרכן אל הציונות דווקא? מדוע היו תנועות הנוער הציוניות החילוניות גם תנועות סוציאליסטיות? מדוע דועכות בימינו תנועות הנוער הציוניות החילוניות וגוברת השפעתם של ארגוני הנוער הדתיים?

המחבר לא עסק כמעט בתנועות שצמחו בארץ-ישראל, כגון מחנות-העולים. חסר בספר מפתח שמות ועניינים.

דוד ה' שפירא, לעלות בכל הדרכים: תולדות ההעפלה לארץ-ישראל מראשית השלטון הבריטי ועד לשלהי שנות השלושים (1918-1937), הוצאת אוניברסיטת תל-אביב והוצאת עם עובד, תל-אביב 1994, עמ' 289.

ספר זה עוסק בעלייה הבלתי לגאלית מכינון הממשל הצבאי הבריטי בארץ-ישראל ב-1918 ועד שנת 1937. נדונות בו התפתחות מדיניות העלייה וההעפלה של הנהגת היישוב, ובמקביל המדיניות הבריטית שהשינויים בה הכתיבו את דרכי הפעולה של גורמי היישוב.

בנוסף לכך משרטט המחבר את הצד המעשי של ההעפלה בצד העלייה החוקית. צורות ההעפלה היו רבות ומגוונות: נישואים פיקטיביים, תירות, ניצול ה'מכביה', עלייה והעפלה ביוזמה פרטית, שימוש במסמכים מזויפים, הבאת 'קרובי משפחה' ועוד. המחבר דן גם במפעל ההעפלה הימית, שהחל בשנת 1934, ובהעפלה כיבשה דרך סוריה ולבנון.

חלק נכבד מקדיש המחבר לפעילות הציונית בארצות המזרח ולהעפלה מהן בשנות העשרים והשלושים, בעיקר מהארצות המוסלמיות באסיה: כורדיסטאן, עיראק, איראן, בוכרה, אפגניסטאן, הקווקז, סוריה ולבנון. הספר יצא במסגרת הפרויקט הבין-אוניברסיטאי לחקר מערכות ההעפלה ע"ש שאול אביגור.

זכי שלום, דוד בן-גוריון, מדינת ישראל והעולם הערבי 1949-1956, המרכז למורשת בן-גוריון, קריית שדה-בוקר, הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 1995, עמ' 298.

הספר דן במרכיבי תפיסת העולם המדינית והבטחונית המורכבת של בן-גוריון בסוגיות המרכזיות שהעסיקו את המדינה בין 1949 ל-1956. תפיסה זו נגזרה ממורכבות הסכסוך הישראלי-ערבי ומקשת רחבה של סוגיות הנובעות ממנו, כמו הסטטוס קוו הטריטוריאלי, מעמד ירושלים, ההסדר לשלום, התגבשות מדיניות התגמול, בעיית הפליטים, ועיצוב מדיניות הביטחון השוטף.

המחבר דן במערכת הדימויים וההערכות של בן-גוריון ביחס לעולם הערבי בתקופה הנדונה, במערכת המרכיבים שאותם ראה כעומדים למכשול בדרך להשגת הסדר שלום ישראלי-ערבי ובעמדתה של המערכת הבינלאומית בסכסוך. בספר מתוארות ההתלבטויות של ראש הממשלה הראשון והמחלוקות שהיו לו עם אישים במערכת הפוליטית. הודגשו ההסכמות בינו ובין משה שרת בסוגיית ההסדר המדיני והמחלוקות עמו בבעיות מדיניות הביטחון.

אילן אסיה, מוקד הסכסוך: המאבק על הנגב 1947-1956, הוצאת יד יצחק בן-צבי, המרכז למורשת בן-גוריון והוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, ירושלים - קריית שדה-בוקר 1984, עמ' 267.

המחבר מציג תפיסה חדשה על הסכסוך בין ישראל לעולם הערבי, בעיקר בינה לבין

מצרים, בשנים 1947-1956. לפי תפיסתו מוקד הסכסוך היה הנגב ובעיקר חלקו הדרומי. בעיני המצרים היה הנגב טריו המפריד בינם לבין ירדן, שאותו חתרו לטלק, בשעה שהתנועה הציונית מצדה ראתה בנגב את הפוטנציאל הגדול ביותר להתיישבות יהודית ואת אילת כנכס אסטרטגי חשוב ביותר. לטענת המחבר, יש עדויות שהתביעה המצרית לדרום הנגב הייתה תנאי יחיד, למעשה, מצדו של נאצר להסדר הסכסוך עם ישראל בשנים שקדמו למבצע סיני. בניגוד לדעת חוקרים אחרים, טוען המחבר שמשם שרת סבר שיש לוותר על חלקים מדרום הנגב כדי להשיג שלום עם מצרים, ובכך היה חלק על בן-גוריון (ראה הדיון בספר על 'תכנית אלפא').

במאבק על הנגב היו מעורבים אינטרסים גלובאליים, ולכן, למשל, תמכה ברית-המועצות בשנים 1947-1948 בריבונות ישראל על כל הנגב, וזאת כדי לטרפד את התכניות האסטרטגיות הבריטיות.

בנימין פינקוס, תחייה ותקומה לאומית: הציונות והתנועה הציונית בברית-המועצות 1947-1987, המרכז למורשת בן-גוריון, קריית שדה-בוקר, הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 1993, 737 עמ' (זכה בפרס ביאליק לחכמת ישראל לשנת תשנ"ד).

לספר מבוא היסטורי ושלושה חלקים. המבוא דן בתנועה הציונית בברית-המועצות מ-1917 ועד 1946. החלק הראשון דן במקבץ הגורמים שהביאו להיווצרותה של 'סיטואציה ציונית', או במילים אחרות להתעוררות הלאומית היהודית ולהיעלמותם של הפתרונות האחרים שהציעו זרמים רעיוניים-פוליטיים אחרים. החלק השני עוסק בבחינת המשכיות והרציפות בקיום הרעיון הציוני והתנועה הציונית ברוסיה ובברית-המועצות. המחבר מעניק משקל רב מאוד בתהליך זה לפעילותם של אלפי פעילים ציונים במחיר כבד של סבל וקורבנות אין-ספור. התנועה הציונית הוכיחה יכולת הישרדות שלא הייתה דומה לה בכל הלאומים האחרים בברית-המועצות. במשך כל התקופה הסובייטית הייתה רציפות בפעילות הציונית, פרט לשתי תקופות שבירה חלקיות בשנים 1937-1938 ובשנים 1949-1953. החלק השלישי עוסק במעורבותם של כוחות רבים ורבי עוצמה במישור הבינלאומי, שהשפיעו על מידת אפשרות הפעילות הציונית בברית-המועצות בזמנים שונים.

הספר מבוסס על חומר ארכיוני עשיר ומגוון, ובתוכו כמאתיים וחמישים ראיונות אישיים. כאמור הוא זכה בפרס ביאליק לחכמת ישראל.

שלמה אהרונוסון, הפוליטיקה והאיסטרטגיה של נשק גרעיני במזרח התיכון: ערפול. תיאוריה ומציאות, 1948-1993, כרך א' 373 עמ', כרך ב' 515 עמ', הוצאת אקדמון, ירושלים, 1994.

ספר זה הוא ניסיון מקיף להבין את הרקע והמהלכים שהובילו את דוד בן-גוריון לפעול לפיתוח האופציה הגרעינית בישראל. ראשיתה 'המעשית' של אופציה נפתלת ורבת מהמורות זו נעוצה במספר הנחות יסוד שהיא אימצו אחרים בהנהגה המדינית-

בטחונות של המדינה עם תום מלחמת העצמאות, וביניהן: א. קיימים סיכויים קלושים ביותר להסדר שלום ישראלי-ערבי; ב. תחושות ההשפלה מתשיח אינן יכולות שלא להביא את העולם הערבי לנסות ולהכריע את מדינת ישראל בעימותים צבאיים חוזרים ונשנים. זאת על רקע עוצמתו הפוטנציאלית מול זעירותה של מדינת ישראל; ג. יש להניח שהעולם הערבי ילמד את הגורמים לתבוסתו וישאף להביא לתיקונם המהיר; ד. משאביה הדלים של ישראל עלולים להביא אותה בהדרגה לנחיתות אסטרטגית מול אויביה; ה. השואה מלמדת כי השמדת עם היא סכנה שמדינת ישראל חייבת לראותה כריאלית. הנחות אלה, ואולי גם אחרות, הן שהובילו, קרוב לוודאי, את בן-גוריון למסקנה, כי פיתוח האופציה הגרעינית עשוי לשמש מרכיב מרכזי בהבטחת בטחון ישראל בטווח הרחוק.

המחקר סוקר בהרחבה את הרקע ואת המניעים למסקנה זו ואת המכשולים שעמדו בדרך להגשמת המטרה הן בזירה הפנימי והן בזירה הבינלאומית.

*נכתב בידי זכי שלום.